

ԿԱՐԾԻՔ

Մարիամ Ռուբենի Վարդանյանի

«Հայկական եկեղեցիների Սուրբ սեղանի ծիսական առարկաների գեղարվեստական նկարագիրը (ըստ Ռումինահայոց թեմի հավաքածուների)» թեմայով

ատենախոսության վերաբերյալ, ներկայացված

ԺԷ.00.03 - «Կերպարվեստ, դեկորատիվ և կիրառական արվեստ, դիզայն»

մասնագիտությամբ

արվեստագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման համար

Արվեստագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման համար Մարիամ Վարդանյանի «Հայկական եկեղեցիների Սուրբ սեղանի ծիսական առարկաների գեղարվեստական նկարագիրը (ըստ Ռումինահայոց թեմի հավաքածուների)» թեմայով ատենախոսությունը նվիրված է հայկական կիրառական արվեստի կարևոր և մինչ այժմ բավարար չուսումնասիրված բնագավառներից մեկին: Թեմայի արդիականությունը պայմանավորված է նրանով, որ Հայոց եկեղեցու Սուրբ Սեղանի ձևավորման համակարգում ընդգրկված մետաղյա ծիսական առարկաները՝ ավետարանների գեղարվեստական կրկնակազմերը, խորանախաչերը, ճաճանչները, մասանց պահարանները, տապանակները, սկիհները և այլ առարկաներ, նախկինում հիմնականում ուսումնասիրվել են առանձին նմուշների մասնակի անդրադարձների շրջանակում: Դրանց ամբողջական բազմակողմանի ուսումնասիրությունը լրացնում է հայ արվեստաբանության կարևոր բացերից մեկը: Ատենախոսությանը նյութ դարձած Ռումինահայոց թեմի հավաքածուներում պահվող առարկաների հետագա ճակատագիրը վտանգված է համայնքի աստիճանաբար նվազող թվաքանակով պայմանավորված: Այս հանգամանքը ևս արժևորում է աշխատանքը:

Հետազոտության ընթացքում կիրառվել են արվեստագիտական նկարագրական-փաստագրական և համեմատական-վերլուծական մեթոդները, որոնց համադրումը հնարավորություն է ընձեռել ներկայացված նյութը քննելու բազմակողմանիորեն՝ բացահայտելով դրա գեղարվեստական և պատմամշակութային

առանձնահատկությունները:

Ատենախոսության կառուցվածքն ունի տրամաբանական և հետևողական հաջորդականություն: Գլուխների բովանդակությունը համահունչ է ներածությունում առաջադրված հետազոտության նպատակներին և խնդիրներին և միտված է դրանց շրջանակում ձևակերպված հիմնական հարցադրումների պատասխանների ներկայացմանը:

Աշխատանքը բաղկացած է ներածությունից, երեք գլխից, եզրակացությունից, գրականության և սկզբնաղբյուրների ցանկերից, ինչպես նաև պատկերների հավելվածից:

Առաջին գլուխը նվիրված է Սուրբ Սեղանին պարտադիր դրվող ավետարանների կրկնակազմերի ուսումնասիրությանը: Հեղինակը վերլուծում է դրանց կառուցվածքային, պատկերագրական և ոճական առանձնահատկությունները՝ առանձնացնելով ամբողջական մետաղյա թիթեղներով և առանձին մետաղյա դրվագներով կազմված խմբերը: Կարևոր գիտական նորույթ է Յուդաբերից ավետարանների կրկնակազմերի՝ որպես ինքնուրույն տիպաբանական խմբի առանձնացումը և դրանց ձևավորման կապի բացահայտումը Կոստանդնուպոլսի գեղարվեստական միջավայրի հետ: Աշխատանքը հիմնավորում է, որ հայկական կրկնակազմերի զարգացումը, տարբեր մշակութային ազդեցությունների պայմաններում, պահպանել է պատկերագրական և կառուցվածքային հայկական ավանդույթները:

Երկրորդ գլուխը նվիրված է խորանախաչերին և ճաճանչներին: Խորանախաչերի առանձնացված խմբերի ուսումնասիրությունը հնարավորություն է տալիս ամբողջական պատկերացում կազմել դրանց տարածման, կիրառության և գեղարվեստական զարգացման մասին: Ատենախոսը ցույց է տալիս, որ դրանց ձևավորումը կրել է հայկական, բյուզանդական, արևմտաքրիստոնեական, բալկանյան և ռուսական արվեստների ազդեցությունը: Ճաճանչների ուսումնասիրությամբ հիմնավորվում է դրանց՝ հայկական եկեղեցական միջավայրում ուշ ներմուծված լինելը և արևմտաեվրոպական գեղարվեստական լուծումների ազդեցությունը:

Երրորդ գլուխը նվիրված է Սուրբ Սեղանի համար ոչ պարտադիր, սակայն տվյալ

գաղթօջախում կիրառվող ծիսական առարկաներին՝ մասանց պահարաններին, տապանակներին, սկիհներին և մաղզմաներին: Դրանք դիտարկվում են ոչ միայն որպես կիրառական արվեստի նմուշներ, այլև որպես համայնքի պատմական հիշողության, ընծայաբերման մշակույթի և մշակութային կապերի արտահայտություններ: Հատկանշական են մասանց խաչ-պահարանների տիպաբանական դասակարգումն ու եկեղեցու տեսքով տապանակի խորհրդաբանական և գեղարվեստական մեկնաբանությունը:

Ատենախոսության գիտական նորույթը բազմաբովանդակ է: Առաջին անգամ իրականացվել է Ռումինահայոց թեմի Սուրբ Սեդանի մետաղյա ծիսական առարկաների արվեստաբանական համապարփակ ուսումնասիրություն՝ ներառելով դրանց որոշարկումը (մեր կարծիքով՝ անձնագրավորումը), պատկերագրական և ոճական վերլուծությունը: Հետազոտության կարևոր ձեռքբերումներից է մինչ այժմ գիտական շրջանառությունից դուրս մնացած բազմաթիվ նմուշների ներկայացումը, դրանց ծագման և գեղարվեստական պատկանելության բացահայտումը: Հեղինակը նյութը չի սահմանափակել առանձին առարկաների նկարագրությամբ, այլ դրանք դիտարկել է որպես եկեղեցական, պատմական և գեղարվեստական համակարգի բաղադրիչներ՝ բացահայտելով դրանց ստեղծման, տարածման և կիրառության առանձնահատկությունները: Ատենախոսը առաջարկել է մի շարք նոր տիպաբանական դիտարկումներ, բացահայտել է հայկական ծիսական առարկաների ձևավորման վրա տարբեր մշակութային ազդեցությունների դերը և նոր տվյալներ ներկայացրել Ռումինիայի տարածքում գործող հայ ոսկերիչ-արծաթագործների վերաբերյալ՝ բացահայտելով նաև նոր անուններ:

Աշխատանքի տեսական և գործնական նշանակությունը նույնպես ակնհայտ է: Այն կարող է ծառայել որպես հիմք հայկական եկեղեցական կիրառական արվեստի հետագա ուսումնասիրությունների, թանգարանային նմուշների գիտական դասակարգման և անհայտ ծագմամբ հայկական ծիսական առարկաների որոշարկման համար:

Օգտագործված գրականության ցանկը հարուստ է և բազմալեզու: Ընդգրկված են ինչպես տպագրված, այնպես էլ անտիպ նյութեր, պատկերագրությանը,

աստվածաբանությանը, եկեղեցագիտությանը, ծիսագիտությանը վերաբերող սկզբնաղբյուրներ, գրքեր, պատկերագրքեր, հոդվածներ, համացանցային նյութեր, հարցազրույցներ:

Թեկնածուական ատենախոսության վերոնշյալ արժանիքներից բացի նշենք որոշ դիտարկումներ, որոնք մեր կարծիքով կնպաստեն հետազոտության հետագա զարգացմանը:

Հայկական այլ գաղթօջախների, մասնավորապես՝ Արևելյան և Կենտրոնական Եվրոպայի հայկական հավաքածուների հետ նյութի համեմատական քննությունը հնարավորություն կտա առավել ամբողջական պատկերացում կազմել տարածաշրջանում հայկական եկեղեցու ծիսական արվեստի տարածման և զարգացման մասին:

Առանձին նմուշների ուսումնասիրության շրջանակում, եկեղեցական պատմությունից և աստվածաբանությունից զատ, անդրադառնալ նաև դավանաբանական խնդիրներին: Ռումինահայ միջավայրի պարագայում այն կարևոր է հայ առաքելական և հռոմեակաթուղիկ իրականությունների գոյության հանգամանքով պայմանավորված:

Արձանագրություններ պարունակող առարկաների դեպքում, բացի արձանագրության հաղորդած տեղեկությունը պատմողական կերպով փոխանցելուց, անհրաժեշտ է դրանք ամբողջությամբ ընթերցել և ներառել նկարագրության մեջ: Կարելի է կիրառել վիմագրերի ընթերցման մեթոդին մոտեցող սկզբունքներ, ինչը կարող է բացահայտել նոր հետազոտական տվյալներ՝ փակագրերի և կցագրերի կիրառություն, լեզվաոճական առանձնահատկություններ, տառաձևերի ձևաբանական քննություն և այլ առանձնահատկություններ:

Չնայած ատենախոսը հիմնավորում է մոմակալներին և կանթեղներին չանդրադառնալու պատճառները, այնուամենայնիվ, հետագայում ատենախոսությունը գրքի վերածելու դեպքում նպատակահարմար է ներառել նաև այդ առարկաներից հատկանշական օրինակներ՝ Սուրբ Սեղանի ձևավորման համակարգի առավել ամբողջական պատկերը ներկայացնելու համար:

Ամփոփելով՝ կարծում ենք, որ «Հայկական եկեղեցիների Սուրբ սեղանի ծիսական

առարկաների գեղարվեստական նկարագիրը (ըստ Ռումնահայոց թեմի հավաքածուների) թեմայով ատենախոսությունը ինքնուրույն, բարձր գիտական մակարդակով իրականացված և կարևոր նորույթ պարունակող հետազոտություն է:

Այսպիսով՝ Մարիամ Ռուբենի Վարդանյանի «Հայկական եկեղեցիների Սուրբ սեղանի ծիսական առարկաների գեղարվեստական նկարագիրը (ըստ Ռումնահայոց թեմի հավաքածուների)» թեմայով ատենախոսությունը համապատասխանում է Հայաստանի Հանրապետությունում գիտական աստիճանաշնորհման կանոնակարգի 7-րդ կետի՝ «գիտության տվյալ բնագավառում կարևոր նշանակություն ունեցող խնդրի լուծում» պայմանին, իսկ ատենախոսության հեղինակն արժանի է ԺԷ.00.03 - «Կերպարվեստ, դեկորատիվ և կիրառական արվեստ, դիզայն» մասնագիտության գծով արվեստագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի շնորհմանը, ինչի համար էլ միջնորդում եմ Արվեստի ինստիտուտի 016 մասնագիտական խորհրդի հարգարժան անդամներին:

Պաշտոնական ընդդիմախոս՝

**Մեսրոպ Մաշտոցի անվան Մատենադարանի ավագ գիտաշխատող,
արվեստագիտության թեկնածու՝**

Լուսինե ՍԱՐԳՍՅԱՆ

Արվեստագիտության թեկնածու Լուսինե Սարգսյանի ստորագրությունը հաստատում եմ՝

**Մեսրոպ Մաշտոցի անվան Մատենադարանի գիտական գծով փոխտնօրեն՝
պատմական գիտությունների թեկնածու՝**

Վահե ԹՈՐՈՍՅԱՆ

4 սեպտեմբերի 2026